

Тадеуш Костюшко: острозські епізоди життєвешу

Ведучий рубрики **Микола МАНЬКО**, директор Державного історико-культурного заповідника Острога

Двісті сімдесят п'ять років тому – 4 лютого 1746 р. – народився видатний політичний і військовий діяч міжнародного масштабу доби Американської і Великої французької революцій, сам незламний і безкомпромійний революціонер та борець за незалежність своєї вітчизни **Тадеуш Костюшко**, у біографії якого були й острозські сторінки.

Національний герой Польщі, Литви, Білорусі, Сполучених Штатів Америки, почесний громадянин Франції, він, дуже вірогідно, мав родові українські корені. Це нещодавно простежив і обгрунтував в одній із своїх публікацій професор Острозької академії **Петро Кралюк**. Адже Т. Костюшко народився на історичних землях Берестейщини, що зараз у складі Білорусі, але де до наших днів збереглася гарна українська розмовна мова місцевого населення. Там і в ХХ ст. були неодноразові спроби відродження українського національно-культурного і громадського життя.

Предком Костюшків був боярин Федір (ХV ст.). Від імені його сина Костя (Костюшка), що працював секретарем великокняжої канцелярії, походить прізвище цього шляхетського роду, до якого належали й будівничі православних храмів. Пізніше Костюшки перейшли в римо-католицизм, з часом ототожнили себе з польською культурою і належністю до польської політичної нації. Сам Тадеуш Костюшко у своїй діяльності обстоював рівність усіх громадян Речі Посполитої незалежно від етнічного походження і релігії, але вважав, що всіх їх має об'єднувати польська мова, якої варто впроваджувати і в православне та греко-католицьке богослужіння русинів, тобто українців і білорусів. Що ж, українське питання нездоланно бар'єром стояло не лише перед російськими демократами та революціонерами пізніших часів.

Тадеуш Костюшко здобув прекрасну військову й інженерну освіту. Але убогий шляхтич не мав можливості придбати офіцерський патент – необхідну

умову для армійської служби. Романтичний переказ розповідає про кохання Тадеуша й дочки польного гетьмана литовського **Юзефа Сосновського** (родича нашого геніального скульптора), у домі якого майбутній революційний вождь служив репетитором. На перешкоді їхньому шлюбу стала майнова нерівність і родова пиха магната, який видав дочку за князя Любомирського.

Військовий інженер Тадеуш Костюшко, перебуваючи у Франції, відвідує у Північну Америку, де взяв участь у Війні за незалежність США проти Англії. Керуючи будівництвом чисельних оборонних укріплень, він отримав звання полковника, а потім і бригадного генерала армії США. За його проектом був збудований важливий форт Вест-Пойнт, який блокував рух англійців по річці Гудзон. Пізніше на місці форту відкрилася головна військова академія США, яку нині прикрашає пам'ятник Тадеушу Костюшку. Випусником академії Вест-Пойнт був боєць батальйону «Донбас» **Марко Паславський**, який 2014 р. загинув при визволенні Іловайська.

Після повернення у Польщу Тадеуш Костюшко довго не міг поступити на військову службу. Лише реформи в країні, прийняття Конституції 3 мая змусили владу запросити його в польську армію зі ступенем генерал-майора. У 1792 р. розпочалася польсько-російська війна за суверенітет Польщі та її право жити за новою конституцією. Тадеуш Костюшко став заступником головнокомандувача князя **Юзефа Понятовського** (племінника короля і майбутнього наполеонівського маршала) і командиром однієї з піхотних дивізій. У битві під Зеленацями (район Шепетівки) Юзеф Понятовський отримав перемогу над росіянами, чому допомогли і дії дивізії Костюшка, що успішно захистила тили і фланги головної польської армії. За цю перемогу Костюшко був нагороджений ційно за снованим орденом «Віртути Мілітарі» («Військова доблесть»), перше вручення якого відбулося в Острозі 25 червня 1792 р.

Наш Острог, береги Горині та Вілії, за планами Т. Костюшка,

мали стати головним осередком польських оборонних боїв проти росіян, але через загрозу оточення війська Понятовського і Костюшка були змушені залишити древнє місто. Пам'ятка тих часів, що збереглася до сьогодні в наших музейних фондах, – ядра, якими росіяни обстрілювали Велику синагогу Острога, прийнявши її за центральний пункт укріплення, підготовлений Костюшком до оборони міста.

Після поразки у тій війні і другого поділу Польщі (1793 р.) наступного року – 24 березня – вибухнуло національне повстання в оборону її незалежності. Цього дня у Кракові Тадеуш Костюшко був урочисто проголошений Найвищим Начальником Національних Збройних Сил і очолює їх у визвольній війні проти Росії, на допомогу якій прийшли пруські війська. Після низки успіхів повстанців 20 жовтня у невдалій для них битві під Мацєвичами Тадеуш Костюшко під час спроби попередити панічний відступ польських кавалеристів був дічно поранений і потрапив у полон. Катерина II наказала негайно доставити важливого бранця у північну столицю імперії. Туди його перевезли за маршрутом Кисилін-Луцьк-Острог-Ізяслав-Голосків-Меджибіж-Київ-Козелець-Чернігів-Могилів-Шклов-Вітебськ. Тож Тадеуш Костюшко вдруге побував (за деякими даними, і нечував) у нашому місті, в якому 1792 р. був нагороджений бойовим орденом. Після смерті імператриці Т. Костюшко був звільнений із російського ув'язнення, емігрував і останні два десятиліття проживав у Західній Європі і Північній Америці, де працював над військовими посібниками. Він послідовно відстоював демократичні принципи, тому принципово відмовився від співпраці, як з імператором французів Наполеоном Бонапартом, так і з імператором Росії Олександром I, оскільки вбачав у них фальшивих друзів відродження Польщі. Він відкинув пропозицію російського монарха стати його намісником у Королівстві Польському в складі імперії Романових. Помер Тадеуш Костюшко у Швейцарії 15 жовтня 1817 р. і наступного року був перепхований у королівській усипальниці у Кракові. ■